

До спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02
в Державній установі «Інститут економіко-
правових досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»

В І Д Г У К

**офіційного опонента Рєзнікової Вікторії Вікторівни
на дисертацію Апанасенко Катерини Іванівни
на тему «Дозвільні правовідносини у сфері господарювання:
проблеми теорії і практики», представлену на здобуття
наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право**

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведене дисертанткою дослідження є своєчасним як для науки господарського права, так і для практики господарювання. Перспективні кодифікаційні процеси щодо господарського законодавства, його оновлення та модернізації, вимагають напрацювання сучасних підходів до розв'язання важливих для української економіки питань управління сферою господарювання, осмислення актуального зарубіжного досвіду та наявної практики правозастосування, що складається в економіці за участі уповноважених органів державної влади та/або місцевого самоврядування. Однією з малодосліджених в господарсько-правовій науці груп організаційно-господарських правовідносин донедавна залишалися правовідносини, які виникають з приводу видачі й анулювання дозвільних документів між суб'єктами господарювання і дозвільними органами. Тому дослідження теоретичних проблем, пов'язаних із виникненням, зміною й припиненням дозвільних правовідносин у сфері господарювання, вирішує достатньо актуальну наукову задачу, є своєчасним.

Практична значущість обраної дисертанткою теми також не викликає сумнівів, зважаючи на поширеність дозвільних правовідносин у сфері економіки. За офіційними даними Державної регуляторної служби України щороку в країні видаються, залежно від виду, тисячі або й мільйони дозвільних документів, що підтверджують право суб'єктів господарювання здійснювати певні господарські операції та/або вчиняти дії, пов'язані зі здійсненням тих чи інших видів господарської діяльності у багатьох галузях економіки. Крім того, значною та не завжди такою, що відзначається єдністю, є судова практика, напрацьовані Верховним Судом правові позиції у справах щодо спорів між учасниками дозвільних правовідносин у сфері господарювання. Вражаючими подекуди є масштаби будівництва та природокористування, що відбувається з порушеннями норм дозвільного законодавства у сфері господарювання.

Практичну та наукову актуальність докторської дисертації Апанасенко К. І. підтверджує її взаємозв'язок з науковими програмами. Дисертаційна робота виконувалась відповідно до планів науково-дослідних робіт ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова НАН України» у межах теми «Модернізація господарського законодавства як передумова сталого розвитку України» (реєстраційний номер 0117U002308), в якій дисертантка брала участь як співвиконавець.

МЕТА І ЗАВДАННЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ, ЙОГО СТРУКТУРА

Метою дослідження Апанасенко К. І. є наукове обґрунтування концепції дозвільних правовідносин у сфері господарювання як різновиду організаційно-господарських правовідносин, визначення шляхів вдосконалення дозвільного законодавства у сфері господарювання (с. 2 автореферату). Мета дослідження зумовила ряд ключових завдань, що поставлені і вирішенні в дисертаційній роботі, які зводяться до: виявлення теоретичних передумов формування дозвільного законодавства у сфері господарювання; з'ясування значення для державного регулювання господарювання діяльності органів державної влади/

місцевого самоврядування щодо видачі й анулювання (скасування, зупинення та продовження строку дії) дозвільних документів; відмежування дозвільних правовідносин у сфері господарювання від інших правовідносин, у регулюванні яких використовується правовий засіб дозволу; обґрунтування правової природи дозвільних правовідносин у сфері господарювання, виявлення їх особливостей та різновидів; визначення правової природи прав за дозвільними документами, виявлення ознак об'єктоздатності й оборотоздатності цих прав (за наявності); виявлення в загальній системі правовідносин, які складаються в окремих сферах державного регулювання господарювання, місця дозвільних правовідносин у сфері господарювання; окреслення основних шляхів вдосконалення норм дозвільного законодавства у сфері господарювання, обґрунтувати відповідні законодавчі пропозиції тощо (с.2 автореферату).

Структура роботи є логічною та складається з: змісту; основної частини, що включає: вступ, п'ять розділів, що включають 23 підрозділи, висновків; списку використаних джерел із 763 найменування і додатків. Зміст дисертаційної роботи дозволив розкрити необхідні положення теми «Дозвільні правовідносини у сфері господарювання: проблеми теорії і практики». Структура роботи добре продумана, спрямована на забезпечення аналізу усіх складових елементів дозвільних правовідносин у сфері господарювання, їхньої специфіки та системи нормативно-правового регулювання, а також відповідної сфери правозастосування. Від дослідження фундаментального для роботи поняття засобу державного регулювання господарської діяльності авторка переходить до аналізу правової природи дозвільних відносин у сфері господарювання та прав за дозвільними документами, розгляду елементів структури цих відносин, джерел їхнього правового регулювання і практики правозастосування. На базі проведеного теоретичного аналізу виявляються дозвільні правовідносини у сфері господарювання в низці галузей державного регулювання господарювання.

В методологічному сенсі авторкою застосовано широкий комплекс фундаментальних та сучасних методів дослідження, які повністю відповідають

встановленій меті, завданням та дають можливість отримати достовірні результати (с. 2-3 автореферату). У дисертаційній роботі вдало використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Таким чином, мета, завдання, методи дослідження, об'єкт та предмет дисертаційної роботи визначено повно та коректно.

НОВИЗНА НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ, СФОРМУЛЬОВАНИХ У ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація К. І. Апанасенко є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним господарсько-правовим дослідженням проблем правового регулювання дозвільних відносин у сфері господарювання, спрямованим на розв'язання наукової й практичної проблеми — обґрунтування концепції дозвільних правовідносин у сфері господарювання як різновиду організаційно-господарських правовідносин — та розробку науково аргументованих пропозицій по вдосконаленню правового регулювання дозвільних відносин у сфері господарювання.

На основі системного дослідження українського законодавства, наукової літератури, відповідної практики правозастосування, включаючи судову практику, а також зарубіжного досвіду, авторка розробила нові наукові положення та науково аргументовані пропозиції щодо подальших напрямів розвитку дозвільного законодавства у сфері господарювання та вдосконалення його окремих норм.

Серед найбільш значущих елементів новизни дослідження можна відзначити:

обґрунтування теоретичного поняття дозвільних правовідносин у сфері господарювання та виявлення їх особливостей (с. 207-215 роботи, с. 4 автореферату);

відмежування дозвільних правовідносин у сфері господарювання як самостійного виду господарських правовідносин від інших правовідносин, у регулюванні яких використовується правовий засіб дозволу (с. 76-88 роботи,

с. 4 автореферату);

обґрунтування правової природи прав за дозвільними документами, виявлення характеристик (особливостей) об'єктоздатних прав за дозвільними документами; виявлення окремих критеріїв, що допомагають визначити коло потенційно оборотоздатних прав за дозвільними документами (с. 97-130 роботи, с. 5 автореферату);

визначення об'єкту, предметів дозвільних правовідносин у сфері господарювання, юридичних фактів, які зумовлюють виникнення, зміну й припинення таких правовідносин (с. 154-162, с. 188-199 роботи, с. 5 автореферату);

виявлення засобів забезпечення виконання зобов'язань учасниками дозвільних правовідносин (с. 200-207 роботи, с. 5 автореферату);

визначення інституту дозвільного законодавства у сфері господарювання як міжгалузевого комплексного правового інституту (с. 244-246 роботи, с. 6 автореферату);

виявлення дозвільних правовідносин у зовнішньоекономічній сфері та державній митній справі, сфері охорони культурної та археологічної спадщини, на ринках фінансових послуг (с. 276-345 роботи, с. 6 автореферату).

У процесі роботи над дисертацією К. І. Апанасенко продовжила теоретичне дослідження низки важливих доктринальних понять і положень. На особливу увагу заслуговує:

удосконалення трактування змісту такого засобу державного регулювання господарської діяльності, як видача документів дозвільного характеру, – пропозиція його більш широкого розуміння як видачі й анулювання (скасування, зупинення й продовження строку дії) дозвільних документів (с. 31 роботи, с. 7 автореферату),

подальше дослідження дозвільного типу правового регулювання суспільних відносин, які складаються у сфері господарювання (с. 19-28 роботи, с. 7 автореферату),

визначення складових господарської компетенції суб'єкта

господарювання, нематеріальних активів (с. 100-101, с. 104-106 роботи, с. 7 автореферату),

аналіз судової практики як джерела господарського права (с. 250-251, с. 253-254, с. 261, с. 265-266 роботи, с. 8 автореферату),

розвиток ціннісної концепції права власності (с. 124-129 роботи, с. 8 автореферату).

Як на сильну сторону роботи слід указати на спробу авторки дослідити максимально великий обсяг законодавства України, що регулює відносини щодо видачі й анулювання (скасування, зупинення й продовження строку дії) дозвільних документів, охопити науковим аналізом дозвільні відносини в достатньо різних за специфікою галузях господарювання (фінансовий ринок і охорона культурної спадщини, благоустрій територій і державний експортний контроль тощо), застосування міждисциплінарного підходу в дослідженні, а також опрацювання великого обсягу як вітчизняної судової практики, так і практики Європейського суду з прав людини. Це сприяло забезпеченню достовірності теоретичних і практично значущих висновків дисертантки з різних аспектів правового регулювання дозвільних відносин у сфері господарювання, напрацюванню конструктивних і важливих для практики законодавчих ідей.

Логічним було почати наукове дослідження з питання про теоретичні передумови зародження ідей про врегулювання дозвільних відносин у сфері господарювання (підрозд. 1.1). Очевидно, дисертантка опрацювала немалий обсяг наукової літератури з економічних галузей знань, історії української правової науки, щоб дійти висновків про теоретичні ідеї, що в подальшому сприяли кристалізації правового регулювання дозвільних відносин у числі інших управлінських відносин в економіці. Своєрідним здобутком дисертантки можна вважати здійснений аналіз нею теоретичних позицій вітчизняного правознавця І. Т. Тарасова, який першим у нашій правовій науці обґрунтував значимість правового інструменту дозволу для державного регулювання господарської діяльності (с. 10-11 роботи).

Добросовісно досліджено історію поступового становлення дозвільного законодавства у сфері господарювання, перші історичні прототипи дозвільних документів (підрозд. 1.3); також виявлені основні тенденції правового регулювання відносин між державними органами та господарюючими суб'єктами з використанням правового інструменту дозволу в радянській період та за часів державної незалежності (с. 53-62 роботи, с. 11 автореферату).

Грунтовно доводиться наукове положення про видачу й анулювання (скасування, зупинення та продовження строку дії) дозвільних документів як засіб державного регулювання господарської діяльності, виявлення мети його застосування (підрозд. 1.2). Увагу привертає до себе теза авторки про забезпечення економічного ефекту в господарській діяльності підприємців і справедливого розподілу ресурсів між ними як необхідного результату застосування такого правового засобу в державному регулюванні сфері господарювання (с. 40 роботи), яка може бути підтримана. Значимим для такого висновку стало використання положень теорії неоінституціоналізму (особливо, теорії Р. Коуза про транзакційні витрати), які застосовані і в деяких інших частинах роботах задля глибшого дослідження проблематики роботи (с. 39-40, с. 145, с. 152, с. 180-181, с. 194-195, с. 197-199 дисертаційної роботи). Теоретична дискусія про відмежування понять легалізації та легітимації господарської діяльності достатньо вдало розв'язується із застосуванням поняття господарської операції, як було запропоновано в аналізованій роботі (с. 11 автореферату).

Зважаючи на сучасні виклики для науки господарського права, доволі вдалим є підхід дисертантки до аналізу правової природи дозвільних правовідносин у сфері господарювання (підрозд. 2.1), коли вона розглядається в контексті наукової дискусії про так звані адміністративно-господарські правовідносини. Позиція К. І. Апанасенко з цього питання видається достатньо переконливою.

Задля обґрунтування самостійності дозвільних правовідносин у сфері господарювання як окремої групи господарських правовідносин важливим було

відмежувати їх від інших правовідносин, які врегульовані з допомогою правового інструменту дозволу (названі авторкою як правовідносини дозвільного характеру) (с. 78-85 роботи, с. 12 автореферату). Дійсно, дозвільні правовідносини у сфері господарювання майже не виокремлювалися дослідниками в числі інших господарських правовідносин, поняття дозвільного документа роками тлумачилося в навчальній і науковій літературі як синонім ліцензії, а відносини з його видачі – як синонім ліцензійних відносин. Тому виконана дисертанткою в підрозд. 2.2 дослідницька робота є значимою для подальшого розвитку теорії організаційно-господарських правовідносин. Достатньо вдалим є використаний у роботі термін *«відносини з дозвільним компонентом»*, аналіз конструкції відносин з управління об'єктами публічної власності і специфіки деяких груп конкуренційних відносин у порівнянні з дозвільними відносинами у сфері господарювання.

Підбиває підсумки проведеному науковому аналізу класифікація дозвільних правовідносин у сфері господарювання, що ілюструє систему та розмаїття цих правовідносин (підрозд. 2.3).

Достатньо новаторськими для науки господарського права є положення дисертації, де аналізується поняття прав за дозвільними документами (підрозд. 2.4, 2.5). Відповідна категорія використовується в зарубіжній науці, однак вона може видаватися спірною для запровадження в українське законодавство з огляду на пануючу речову концепцію права власності. Висновки авторки про те, що такі права можуть розумітися і як складова господарської компетенції суб'єкта господарювання, його суб'єктивні права, і як майнові права чи нематеріальні активи (с. 97-106 роботи), є дуже ґрунтовно опрацьовані й не викликають заперечень.

Дисертантка старанно дослідила особливості об'єктоздатних прав за дозвільними документами (підрозд. 2.5). Висловлена в роботі аргументована ідея про доцільність надання характеристик оборотоздатності окремим правам за дозвільними документами (с. 120-124 роботи), на нашу думку, потребує підтримки й подальшої наукової розробки. Крім того, дисертантка опрацьовала

деякі критерії, що допомагають визначити коло потенційно оборотоздатних прав за дозвільними документами (с. 123-124 роботи). Як правильно відмічає К. І. Апанасенко, *«...надання характеристик оборотоздатності певним правам за дозвільними документами може стати доцільним юридико-технічним прийомом, за допомогою якого можна було би досягнути необхідних суспільних цілей (стимулювати зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря чи водні об'єкти тощо)»* (с. 130 роботи). Цю тезу підтверджує актуальний зарубіжний досвід, який варто впроваджувати в Україні в умовах серйозних екологічних і економічних викликів сучасної доби.

Меті обґрунтування самостійності та специфіки дозвільних правовідносин у сфері господарювання підпорядкований науковий аналіз структури дозвільних правовідносин у сфері господарської діяльності (розд. 3). Добре досліджено правовий статус суб'єктів цих правовідносин, виокремлені їхні права й обов'язки, аргументовано позицію про груповий і безпосередній об'єкт дозвільних правовідносин, у тому числі положення про доцільність розуміння об'єкта правовідносин через категорію інтересу. Доцільно відмітити дослідження К. І. Апанасенко окремих питань участі у дозвільних правовідносинах суб'єктів, які залучаються до видачі дозвільних документів, та проблем з неврегульованістю відносин зі здійснення погодження рішень дозвільних органів (с. 151-152, с. 329-330, с. 342 роботи, с. 15, с. 23, с. 27 автореферату). Ця проблема дійсно достатньо поширена в практиці господарювання, залишається актуальною багато років та, водночас, практично не досліджувалася в науці. Слід указати на достатньо нові й цікаві положення роботи про предмет і засоби забезпечення виконання зобов'язань учасників дозвільних правовідносин (с. 159-162, с. 200-207 роботи).

Достатньою мірою аргументованими можна вважати положення про міжгалузевий комплексний інститут дозвільного законодавства у сфері господарювання (с. 240-248 роботи), доводи про судову практику як джерело права (с. 250-251, с. 253-254, с. 261, с. 265-266 роботи).

Варто відмітити добросовісність дисертантки в дослідженні судової

практики в Україні та практики Європейського суду з прав людини, пов'язаної із захистом прав за дозволами та ліцензіями (підрозд. 4.3, 4.4).

Новим є трактування дисертанткою характеру правовідносин, які складаються у зовнішньоекономічній сфері, екології, на ринках фінансових послуг (у тому числі фондових відносин), які застосовують правовий засіб дозволу у механізмі правового регулювання (підрозд. 5.1 - 5.3). Аргументи на користь визнання багатьох із них як дозвільних правовідносин, наведені в роботі, видаються достатньо переконливими.

Цікавим є погляд К. І. Апанасенко на видачу й анулювання дозволу на археологічні розвідки, розкопки як на засіб державного регулювання господарювання, що бере участь у формуванні правового господарського порядку (с. 326-328 роботи). Загалом така позиція, належно аргументована в роботі, заперечень не викликає.

Варто також окремо відмітити практичну орієнтованість дисертантки в дослідженні низки проблем правового регулювання дозвільних відносин у сферах містобудування та охорони культурної й археологічної спадщини (підрозд. 5.4, 5.5). З огляду на серйозні й масштабні проблеми в країні зі станом дотримання дозвільного законодавства в цій сфері різними суб'єктами (забудовниками, дозвільними та іншими органами), обґрунтовані авторкою чисельні законодавчі пропозиції потребують підтримки.

За результатами проведених наукових розвідок дисертантка розробила законопроект «Про внесення змін до законодавчих актів про дозвільні відносини у сфері господарювання», в якому відображено багато законодавчих ідей авторки, обґрунтованих у роботі.

СТУПІНЬ ОБґРУНТОВАНOSTІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНАЦІЙ, ЇХ ДОСТОВІРНІСТЬ

Дисертаційна робота виконана на належному науковому рівні. У процесі дослідження дисертантка в цілому виконала поставлені завдання. Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, у більшості

випадків аргументовані і з наукової, і з практичної точки зору, базуються на аналізі чисельної наукової літератури з різних галузей правових знань, враховують актуальну практику правозастосування норм дозвільного законодавства у сфері господарювання, зарубіжний досвід.

Робота містить як важливі для науки теоретичні положення, що розв'язують проблему напрацювання концепції дозвільних правовідносин у сфері господарювання, так і практичні рекомендації з удосконалення норм дозвільного законодавства у сфері господарювання, можливих напрямів його покращення.

Вірогідність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх апробацією, використанням у діяльності народного депутата України, органів місцевого самоврядування, закладу вищої освіти.

Основні висновки й теоретичні положення роботи знайшли відображення у 50 наукових працях, з яких 16 статей опубліковано у вітчизняних наукових фахових виданнях, 6 статей – у наукових періодичних виданнях інших держав, 21 публікація – за матеріалами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, круглих столів, семінарів.

ТЕОРЕТИЧНЕ І ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичне і практичне значення результатів проведеного дослідження полягає в комплексному дослідженні проблем правового регулювання дозвільних відносин у сфері господарювання на основі системного дослідження вітчизняного законодавства та практики його застосування, наукової літератури, зарубіжного досвіду, завдяки чому була обґрунтована цілісна концепція дозвільних правовідносин у сфері господарювання. Результати дисертаційного дослідження можуть стати основою для інтенсифікації господарсько-правових наукових досліджень про окремі різновиди дозвільних правовідносин у сфері господарювання, а також використані: у законодавчій діяльності по вдосконаленню дозвільного законодавства у сфері господарювання; при

підготовці науково-практичних коментарів до відповідних актів законодавства; у правозастосовчій практиці, у тому числі в діяльності судів, при підготовці роз'яснень Державної регуляторної служби України; при викладанні господарсько-правових дисциплін у закладах вищої освіти, підготовці підручників.

ЗАУВАЖЕННЯ ЗА ЗМІСТОМ ДИСЕРТАЦІЇ

Попри належний рівень проведеного дослідження, окремі висновки, сформульовані в роботі, мають дискусійний характер і можуть бути підґрунтям для наукової дискусії, деякі положення дисертації потребують уточнення і конкретизації.

Основні зауваження до змісту положень, викладених у дисертації, можуть бути зведені до наступного.

1. У роботі опрацьоване теоретичне положення про те, що *«видача й анулювання (скасування, зупинення та продовження строку дії) дозвільних документів застосовується спеціально уповноваженими органами влади з метою формування й підтримання правового господарського порядку, забезпечення досягнення цілей державної економічної, екологічної політики та політики в соціально-економічній сфері, соціальної спрямованості економіки України, інформаційної безпеки держави та національного суверенітету, охорони об'єктів культурної й археологічної спадщини, забезпечення безпеки господарської діяльності»* (с. 4 автореферату, с. 25-27, 366-367 роботи).

Не заперечуючи проти більшої частини цитованого твердження, не можна оминати увагою позицію про завдання *«забезпечення безпеки господарської діяльності»*, яке має вирішуватися із застосуванням аналізованого в роботі засобу державного регулювання господарської діяльності. Загалом важко оспорити певну раціональність такої думки, однак у роботі вона не отримала переконливого, достатнього обґрунтування.

Фактично, відповідна теза базується на підтримці здобувачкою наукової позиції О. В. Клепикової про поняття безпеки господарської діяльності. У

доповнення авторка вказує лише таке: *«Щодо видачі й анулювання (скасування, зупинення й продовження строку дії) дозвільних документів, то це може сприяти попередженню або ліквідації як власне економічних ризиків (зокрема, у сфері зовнішньоекономічної діяльності), так і іншого характеру ризиків: біологічних, екологічних, інформаційних тощо»* (с. 27 роботи).

Вважаємо, що подібні висновки потребують детальнішої наукової аргументації та ілюстрування прикладами із законодавчої та правозастосовчої практики.

2. Варто відзначити недостатнє опрацювання дисертанткою теоретично й практично важливого питання про принципи, які мають бути покладені в основу правового регулювання дозвільних відносин у сфері господарювання.

У роботі (с. 229-231, с. 18 автореферату) авторка вказує на важливість у цьому контексті трьох груп принципів: принципів господарювання; принципів економічної системи України; принципів державної політики з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності. Однак лише на одній групі принципів вона зупиняється й ілюструє їх важливість для державного регулювання господарської діяльності із застосуванням правового інструменту дозволу (мова йде про принципи економічної системи України). Роль деяких принципів господарювання, а також спеціальних для аналізованої групи правовідносин принципів державної політики, закріплених у Законі «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» (далі – Закон про дозвільну систему), не розкрито в роботі. Водночас аналіз засад правового регулювання дозвільних відносин у сфері господарювання міг би сприяти виявленню можливих перспективних напрямів вдосконалення, розвитку дозвільного законодавства у сфері господарювання.

3. В якості одного з висновків дисертаційного дослідження вказано на необхідність урегулювання на рівні закону основних аспектів дозвільних відносин у сфері господарювання, як того вимагає Закон про дозвільну систему, стосовно багатьох різновидів дозвільних відносин у сфері господарювання з одночасним усуненням відповідних законодавчих прогалів (с. 376 роботи, с. 27

автореферату).

Здобувачка недостатньо аргументувала цю позицію. Посилання на *«збалансування приватних і публічних інтересів у сфері державного регулювання господарювання, ...забезпечення дії принципу верховенства права...»* (с. 27 автореферату, с. 376 роботи) не є переконливими стосовно вказаної пропозиції. Дисертантка «слідuje» за законодавцем і пропонує привести наявний спосіб правового регулювання дозвільних відносин у сфері господарювання до передбаченого в Законі про дозвільну систему, науково не препаруючи відповідну законодавчу норму. При цьому регулювання Урядом України, а не Парламентом України процесуальної сторони дозвільних відносин у сфері господарювання не видається таким, що може порушити правовий господарський порядок у відповідних сферах державного регулювання господарської діяльності.

Тому викладена позиція роботи потребує серйознішого теоретичного обґрунтування або, можливо, її перегляду.

4. У дисертаційній роботі достатньо аргументовано доводиться, що сукупність правових норм, які регулюють дозвільні відносини у сфері господарювання, є автономною в господарському законодавстві, має власну внутрішню організацію, системну цілісність, забезпечує відносну завершеність правового регулювання і формує правовий інститут, володіє комплексним міжгалузевим характером. Як результат, запропоновано теоретичне поняття дозвільного законодавства у сфері господарювання як міжгалузевого комплексного правового інституту, спрямованого на правове регулювання дозвільних відносин у сфері господарювання, забезпечення належних умов для ефективного економічного обігу, правового господарського порядку з використанням загального методу господарського права (с. 240-246 роботи, с. 6, 18-19 автореферату).

Певне зауваження в наведеному визначенні викликає вказівка на використання загального методу господарського права в процесі правового регулювання.

Мабуть, дисертантка мала на увазі метод рівного підпорядкування усіх учасників господарських відносин суспільному господарському порядку, який підтримується «донецькою школою господарського права» (на жаль, у роботі це не отримало роз'яснення). Однак такий підхід не є єдиним визнаним у науці господарського права. За іншим підходом вирізняють низку методів господарсько-правового регулювання: метод автономних рішень, метод владних приписів, метод рекомендацій та ін.

Тому позиція здобувачки потребує певного пояснення під час публічного захисту дисертації.

5. У роботі мало уваги присвячено розгляду питання про роль центрів надання адміністративних послуг та їх адміністраторів у реалізації дозвільних правовідносин у сфері господарювання. Створення таких центрів, а в попередній період – дозвільних центрів, за дослідженням самої дисертантки, знаменувало окремі етапи становлення дозвільного законодавства у сфері господарювання (с. 59-61 дисертації).

Авторка коротко зупиняється на дослідженні питання про значення участі адміністратора ЦНАП у взаємодії учасників дозвільних правовідносин у сфері господарювання і доходить висновку, що адміністратор не володіє господарською компетенцією, тому не є учасником дозвільних правовідносин у сфері господарювання (с. 152-153 роботи, с. 15 автореферату).

Роль адміністратора ЦНАП обумовлена тим, що за Законом про дозвільну систему (абз. 12 ст. 1) саме його дії та дії дозвільних органів щодо проведення погодження (розгляду), оформлення, надання висновків тощо, які передують отриманню документа дозвільного характеру, становлять дозвільну (погоджувальну) процедуру. Дисертантка у висновках до роботи окремо вказала на необхідність урегулювання відносин зі здійснення погодження рішень дозвільних органів (с. 376 дисертації, с. 27 автореферату).

Тому варто було би розглянути питання про взаємодію адміністратора ЦНАП з учасниками дозвільних правовідносин детальніше.

Такими є основні зауваження до змісту дисертаційної роботи. Однак

необхідно підкреслити, що зауваження мають науково-дискусійний характер і спрямовані на стимулювання подальших теоретичних пошуків з аналізованої теми; вони не заперечують актуальності та значимості дисертаційного дослідження.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ПО ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертаційне дослідження Апанасенко Катерини Іванівни характеризується безумовною актуальністю.

Дисертаційна робота Апанасенко К. І. є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій вирішено важливу для доктрини господарського права науково-прикладну проблему, а саме: наукове обґрунтування концепції дозвільних правовідносин у сфері господарювання як різновиду організаційно-господарських правовідносин, визначення шляхів вдосконалення дозвільного законодавства у сфері господарювання. Дисертаційна робота К. І. Апанасенко виконана на належному теоретичному рівні, містить елементи наукової новизни. Дисертантка виконала поставлені завдання; основні наукові положення, висновки та рекомендації, отримані в процесі роботи над дисертацією, є достатньо обґрунтованими.

Дисертаційна робота К. І. Апанасенко відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Наукові положення і результати, які виносилися на захист у кандидатській дисертації, не виносяться на захист у докторському дисертаційному дослідженні К. І. Апанасенко.

Автореферат повністю відображає основні положення та результати дисертаційного дослідження.

Вимоги щодо академічної доброчесності дотримано.

Як свідчить зміст дисертаційної роботи та автореферату, авторка достатньо добре обізнана з темою дослідження, проаналізувала основні погляди, доктринальні підходи та концепції з досліджуваної проблематики, висловлює власну думку та позицію, пропонує шляхи розв'язання існуючих проблем.

Дослідження загалом виконане на належному науковому рівні.

За своїм змістом, науковою новизною та оформленням дисертаційна робота на тему «Дозвільні правовідносини у сфері господарювання: проблеми теорії і практики» відповідає вимогам п.10 Порядку присудження наукових ступенів, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а її авторка Апанасенко Катерина Іванівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри господарського права та господарського процесу
Інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор

В. В. Резнікова

Підпис доктора юридичних наук, професора В. В. Резнікової засвідчую:

